

OPBOUW



WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

R. Brands, Middelburg

Het geheim van de levensmoed

„Daarom verliezen wij de moed niet...” (2 Cor. 4: 16-18)

Tegen de moedeloosheid

In één adem met „de aardse tent, die afgebroken wordt” spreekt Paulus in 2 Cor. 4: 16-5: 10 over het geheim van de onsterfelijke levensmoed. Juist daar, waar doodsschaduwen vallen, straalt het licht naar alle kanten en klinkt het lied van een onverwoestbaar optimisme! En het antwoord op de vraag naar het waarom van die vreemd aandoende blijdschap is samen te vatten in één naam: Christus! Hij is het levend Geheim van de levensmoed. Hij is het Licht, dat met goddelijke kracht gekomen is. Hij is sterker dan de macht van de moedeloosheid, die zo gemakkelijk gepaard kan gaan met doffe berusting!

Moedeloosheid is iets anders dan een stemming van een moment, iets anders dan een sombere bui, waar iedereen wel eens in kan vervallen. Maar de moedeloosheid is veeleer te omschrijven als een macht, een ijzeren noodzakelijkheid, „die een mens in zijn leven kan ervaren, waarbij die mens zich bewust wordt van zijn plaats onder de mensen, als mens, die eenmaal sterven moet, in een wereld, die voorbij gaat”.

Om die moedeloosheid te ontlopen kan een mens natuurlijk zichzelf steeds weer opkrikken, door b.v. alles te zetten op de kaart van de materiële vooruitgang. Maar Paulus wijst op Iemand anders: Wie in Christus leeft, in de kracht van Zijn opstanding, die laat de moed niet zinken, als Christus met Zijn Woord en Geest in zijn leven komt. Dat is dan ook het thema van Paulus' levenslied, dat als een thema met variaties in drie onderdelen wordt uitgewerkt.

De uiterlijke t.o. de innerlijke mens

De eerste variatie op het thema lijkt op het eerste gezicht te gaan in de richting van de tegenstelling tussen li-

chaam en ziel van de mens. Toch bedoelt Paulus in de zin „maar al vervalt ook onze uiterlijke mens, nochtans wordt de innerlijke van dag tot dag vernieuwd” met de uiterlijke en innerlijke mens niet alleen ons stofelijk-lichamelijk en ons geestelijk bestaan. Zo'n op grieks-verstandelijk-filosofisch denken gebaseerde onderscheiding gebruikt Paulus niet. Het gaat hem om iets anders: Onder uiterlijke mens zullen we moeten verstaan: heel de mens, zoals hij in zijn uiterlijke verschijning op aarde bestaat, naar lichaam en ziel. Heel dat aardse bestaan, dat aan de wet van zonde en dood is onderworpen. Die uiterlijke mens gaat lichamelijk en geestelijk te gronde, vervalt, wordt verdorven. We kunnen daarbij denken aan de woorden van het oude Doopsformulier, dat spreekt over dit leven, hetwelk toch niet anders is dan een gestadige dood. En in de praktijk van het leven zien we het soms heel aangrijpend in het tragische van het aftakelen van mensen, die altijd goed bij hun verstand geweest zijn. Maar boven dat alles uit is er de troost, dat God ons in Christus overzet in een nieuw bestaan: 'Wie in Christus is, is een nieu-

we schepping; het oude is voorbijgegaan; zie, het nieuwe is gekomen”, zo schrijft Paulus even verder.

Dit is de innerlijke mens, die uiteindelijk ook het lichaam omvat. Die „wordt vernieuwd” van dag tot dag, ook al takelt het lichaam af. Anders is oud-worden alleen maar zielig, nu is het heengroeien naar de volmaaktheid. Er is een afsterven van de oude mens en een opstanding van de nieuwe, waarin, naar Zondag 33 van de Catechismus, de doorgaande bekering bestaat.

Verdrukking t.o. heerlijkheid

De tweede variatie verwoordt Paulus in vs. 17: „Want de lichte last der verdrukking van een ogenblik bewerkt voor ons een alles verre te boven gaand eeuwig gewicht van heerlijkheid”. De nauwe samenhang tussen verdrukking en heerlijkheid is een belangrijk bijbels thema. Het heeft ten diepste te maken met het geheimenis van het kruis en het behoort tot de wegen en gedachten Gods, die anders en hoger zijn dan die der mensen, zoals Jes. 55 zegt. In het Evangelie van Johannes wordt, in de afscheidswaarden van Jezus (Joh. 14-

Inhoud

- 177 Ds R. Brands,
Het geheim van de levensmoed
- 178 Ds W. Smouter,
Spiritualiteit (1)
- 179 Ds J. Kranenburg,
Pastorale Notities
- 180 Drs P. J. van Kampen,
Duizend jaar Kerk in Rusland
3. „Het Derde Rome”
- 182 Petra de Groot,
Landelijke Vergadering wijst
commissievoorstel af

17) herhaaldelijk op die samenhang gezinspeeld. En de inhoud daarvan is toch steeds weer deze: Verdrukking bewerkt voor wie in Christus is, niet meer uitsluitend narigheid, maar veeleer zaligheid. Want nu gelden andere maatstaven. Anders brengt lijden, verdrukking alleen maar ellende met zich mee, maar nu bewerkt die „lichte last van verdrukking” alleen maar heerlijkheid. Die verdrukking kan weliswaar zwaar genoeg zijn, maar met Christus wordt het een lichte last, want Zijn last is altijd licht! En dat zegt dan Paulus, die blijkens hfdst. 11 : 23-29 toch echt niet door het leven verwend is! Maar als christen beleeft hij het lijden anders en dat komt door Christus! (verg. ook: Rom. 5 : 3 en 8 : 18). Men zou de waarde en de noodzaak van het lijden in het leven van een mens kunnen omschrijven als een zwaar gewicht. Maar het zware gewicht dient wel om de klok op gang te houden!

Het zichtbare t.o. het onzichtbare

De derde variatie lezen we in vs. 18 : „Daar wij niet zien op het zichtbare maar op het onzichtbare; want het zichtbare is tijdelijk, maar het onzichtbare is eeuwig”. Het zien en het zichtbare spelen een grote rol in ons leven. Het feit, dat God de mens een paar ogen gegeven heeft, betekent dat we het zichtbare niet mogen verachten, maar het ook niet moeten overwaarderen. Slechts door Christus kunnen we het zichtbare weer naar z'n juiste waarde beoordelen, en zien we met „verlichte ogen” d.i. in geloof de dingen van Gods Koninkrijk, die de uiterlijke mens niet ziet. Niet zien en toch geloven. Heel die nu nog onzichtbare wereld bestaat en is heel wezenlijk voor „de-mens-in-Christus”. Ze is eeuwig. Nu leven we nog in geloof. Maar straks gaat het geloven over in aanschouwen! „Zalig de reinen van hart, want zij zullen God ZIEN” (Matth. 5 : 8).

De administratie is gesloten van 30 mei tot 15 juni, wegens vakantie.

W. Smouter, Rijswijk

Spiritualiteit (1)

Spiritualiteit – het is een woord, dat door de ontwikkeling van de laatste jaren een sleutelbegrip is geworden in de kerkelijke wereld. Volgens mijn woordenboek betekent het: „de wijze waarop men zijn geloof beleeft”. En juist vanwege dat laatste, de *beleving*, is er in de afgelopen jaren een geweldige belangstelling voor gekomen. Een belangstelling die zowel in de grote oecumenische kerken voorkomt als in de evangelische groepen en bewegingen. Velen menen zelfs, dat de *beleving* van het geloof de verbindende faktor zal worden, die beide vleugels van kerkelijk Nederland bij elkaar kan brengen.

In de grote oecumenische kerken was in de afgelopen jaren een zekere vermoeidheid ontstaan als het om „de politieke betekenis” van het evangelie gaat. Zondag aan zondag te horen over de grove fouten die regeringen in landen ver weg begaan, dat kon de aandacht niet bepaald geboeid houden. Er moet toch meer zijn, zo was het gevoelen. En in dat klimaat ontstond een beweging terug naar de vertrouwde klanken. Een duidelijk markatiepunt in deze ontwikkeling was destijds het boek van prof. Kuitert: „Alles is politiek, maar politiek is niet alles”, waarin hij betoogde dat de kerk zéér zuinig moet zijn met politieke uitspraken. „Ik ben er dan ook helemaal niet van overtuigd dat de kerken zo veel leden kwijtraken omdat ze zo weinig ruimte bieden voor politiek en maatschappelijk engagement. We moeten het eerder omdraaien en vaststellen dat mensen, als het nieuwtje van politiek-in-de-kerk er af is, juist afhaken omdat er in de kerken alleen maar te beleven valt wat ze in het nieuws, de commentaren, de politieke meningsvorming en de actiegroepen ook al dag in dag uit te horen krijgen” (pag. 200). Kuitert stelt dan: „Het christelijk geloof heeft in haar verkondiging iets dat niet in andere winkels gevonden wordt: het verhaal van Jezus als Christus, als openbaring van God als Verzoener en Verlosser” (pag. 201). En verder moet er gepreekt worden over het hiernamaals. „De bedoeling daarvan is aan te duiden dat met de dood niet alles uit is maar dat het graf een overzijde heeft waar Gods vriendschap een mens weer terugvindt en eeuwig gezelschap houdt” (pag. 215).

Het is nu allemaal al weer even geleden, maar ik herinner me nog goed de geweldige belangstelling die het boek trok en de ontreddering van een gereformeerde collega: dezelfde Kuitert die ons voorving op de weg naar politieke prediking wil ons er nu vanaf helpen!

Volharding en bevinding

In de ontwikkeling sinds 1985 hebben de oecumenische kerken inderdaad pas op de plaats gemaakt met het doen van politieke uitspraken. Maar het alternatief is net een graadje anders komen te liggen dan Kuitert toen wilde, door-

dat 'spiritualiteit' een toverwoord werd. Zelfs het ouderwetse woord 'bevinding' was niet taboe meer. Als een signaal daarvan bewaar ik een curieus artikel uit het Reformatorisch Dagblad van 9 april 1986, waarin bericht wordt over een lezing van prof. K. A. Deurloo onder de titel „Volharding en bevinding in de Psalmen”. Hij zei daarover, volgens het verslag: „De kerk in het westen is een ijskoude bedoening geworden. De kerk heeft de Psalmen nodig als een 'Behouden Huis' om te kunnen overwinteren op 'Nova Zembla’”. Deurloo toonde zich erg teleurgesteld dat de liturgische vorm teloor is gegaan. Hij noemde de enorme erosie ten aanzien van het gebed bij de maaltijd, de vaste Schriftlezing en het avondgebed. In dit verband wees hij op de vastgehouden liturgische vormen in het jodendom.

Voor wat ik hier wil duidelijk maken onderstreep ik uit dit verslag de nadruk op de liturgische vorm en de plaats van het gebed. En verder: zowel Kuitert als Deurloo grijpen terug op oude, traditionele waarden *met het oog op de overleving* van de kerk. Op de puinhopen van een leeglopende en verkillende kerk wordt gezocht naar (oude) elementen uit de verkondiging, die het *hart* van de mens zullen raken.

Beleving gevraagd....

Op dit laatste punt nu komt de evangelische beweging in beeld. Dat ligt ergens ook voor de hand. Is voor evangelischen niet altijd al belangrijk geweest, dat de prediking het hart raakt? Misschien is nu het uur gekomen, waarop zij gehoor zullen vinden in brede lagen van kerkelijk Nederland! De voorzitter van de Evangelische Alliantie, ds F. H. Veenhuizen, probeerde dit heel duidelijk in het begin van dit jaar in zijn openingswoord bij de E.A.-winterconferentie. De verheugende belangstelling voor de E.A. zag hij als een onderdeel van de grote behoefte aan spiritualiteit, die er in onze tijd is. Hij signaleerde op dit punt een gat in de markt, waar verschillende geestelijke stromingen gereed staan om er op in te springen. Daarom moest juist de E.A. hier op inspelen, want de evangelische traditie heeft op het punt van de geloofsbeleving veel in huis. Daarbij noemde

hij technieken van meditatie, contemplatie en stille tijd, evenals bijzondere gebedsvormen. Wie de ogen niet sluit, zal toestemmen dat er bijzondere en ongedachte ontwikkelingen gaande zijn. Ook in de contacten tussen E.A. en Raad van Kerken. Wie had twee jaar geleden kunnen denken dat de Evangelische Alliantie zou gaan participeren in „het conciliair proces voor vrede, gerechtigheid en behoud van de schepping” van de Wereldraad van Kerken? En andersom: wie had gedacht, dat er in de grote kerken zoveel aandacht zou komen voor de beleving van het geloof, voor gebed en stille tijd?

Vragen stellen

Het lijkt haast ongepast om in zo'n situatie nog kritische vragen te stellen. En toch meen ik, dat we juist over dat begrip 'spiritualiteit' goed na moeten denken, voordat we er enthousiast bij aanhaken. En niemand moet maar denken, dat wij hier als buitenstaanders aankijken tegen twee groeperingen die ons niet zouden raken, de evangelischen en de oecumenische kerken.

Integendeel, ik merk in ons eigen landelijk jeugdwerk, dat het stevast de vragen naar de beleving van je geloof zijn, waar de jongeren mee komen. Vragen waar we op in moeten gaan, overigens. Zo goed als de catechismus steeds vraagt: „wat *baat* het u, dat gij dit alles gelooft?”, zo goed zijn wij geroepen om te antwoorden op de vraag: „wat *ervaar* je nu in het geloof?” Alleen maar, en dat is de kern van wat ik wil zeggen, dan moeten we het wel hebben over de *inhoud* van die geloofservaring. En over de *bron* waar we uit putten. Want geloofsblijheid, en zelfs spreken in tongen, dat valt uit heel verschillende bron te putten. Maar alleen wanneer de ervaringen groeien uit Woord en Geest, dan zijn ze waardevol. Als de ervaring moet gaan uitmaken wat echt is en wat niet, dan pikt ieder uit de Bijbel wat van zijn gading is, maar dan wacht er niemand op God.

Toen de Israëlieten bij de berg Horeb gelegd waren, wilde men op een gegeven moment ook niet langer wachten op God. De bouw van een beeld is te zien als het forceren van een Godservaring. We willen God wel, maar Hij moet in ons beeld passen! Precies zo wordt nu, naar ik vrees, het begrip 'spiritualiteit' gebruikt. Waarom kan het dienen als brug tussen verschillende godsdienstige tradities? Omdat ieder het naar eigen inzicht, voor eigen ont-plooiing, kan invullen. Niet gehinderd door zo'n onwrikbaar gegeven als Gods openbaring in de Bijbel. Maar in de speelruimte van de geestelijke ervaringen, waarbij je je nog verder kunt ont-plooien door ook andermans ervaring te gebruiken.

Ruimte

Ik wil hier voorbeelden van laten zien

uit een eind vorig jaar bij Kok verschenen bundel: „Ruimte om op adem te komen, bezinning over spiritualiteit”, onder redactie van Auke Jelsma en Harry Juch. Een rijk scala van spiritualiteit wordt hier beschreven door vertegenwoordigers van charismatische spiritualiteit, oosters-orthodoxe en joodse spiritualiteit, kritische en feministische spiritualiteit en de spiritualiteit van de bevinding. (Een van de auteurs is overigens, volgens het onderschrift, ds H. Oosterhuis. De kritische R.K.-priester Huub Oosterhuis zal verbaasd zijn, dat hij is bevorderd tot predikant!)

De redacteur dr. Jelsma licht de titel als volgt toe: „De ontmoeting met andere spiritualiteiten heeft ons in ieder geval duidelijk gemaakt, dat onze speelruimte veel groter is dan wij vroeger geweten hebben. Dat geeft al meer lucht, zodat we beter kunnen ademen, en dus ook beter beademd kunnen worden door de Geest die ons gegeven is om altijd bij ons te blijven” (pag. 13). Ik kan het niet anders zien, dan dat er op deze manier eerder geput wordt uit elkaars *traditie*,

dan dat men samen gaat putten uit de ene Bron.

Stilte zoeken

Ds W. W. Verhoef is voorzitter van de charismatische werkgemeenschap Nederland. Hij beschrijft wat spiritualiteit betekent in de charismatische beweging. Ik geef een typerend fragment, waarin ds Verhoef vertelt, hoe hij mensen meeneemt naar het klooster Chevetogne in de Belgische Ardennen, waar de grote vigilie en de Goddelijke Liturgie van de oosterse orthodoxie wordt gevierd. „In Chevetogne hoor je de lezingen en psalmen in het frans en grote delen van de liturgie in het slavisch. Daarvan verstaat niemand meer iets. Nu is er wel een boekje waarmee je het hele gebeuren kunt volgen. Toch geef ik de groep altijd het pastorale advies mee om niet alles wat de liturgie geeft bewust te willen volgen. Men moet zich in die liturgie durven te geven. Het is een ontspannen ruimte waarin je bent voor God... We mogen het over ons heen laten komen, we mo-

J. Kranenburg, Rolde

Pastorale Notities

Dat kan hij toch zelf?

Van een collega en zijn vrouw kreeg ik het verzoek of ik hun dochtertje wilde dopen. A.s. zondag zal ik dat D.V. doen. Ik kan bijna met zekerheid zeggen wat uw reactie op deze mededeling zal zijn. U denkt: Tenzij de man ziek is of zo kan hij het toch zelf?

Ik moet u eerlijk zeggen dat ook mijn eerste gedachten in die richting gingen toen het mij werd gevraagd. Maar achteraf moet ik zeggen dat ik de vraag erg goed begrijp. Er moet geen misverstand zijn: ik heb er geen enkel bezwaar tegen wanneer predikanten hun eigen kinderen dopen en ik kan mij de blijdschap bij zo'n gebeuren goed indenken. Mij is dat voorrecht nooit te beurt gevallen omdat mijn kinderen er al waren, gedoopt en wel, toen ik mijn eerste stappen richting preekstoel zette. Wel heb ik enkele van mijn kleinkinderen gedoopt en dat zijn onvergetelijke zondagen geweest.

Maar die reactie van u

en mij: dat kan de man toch zelf?

Daar wil ik iets over kwijt. Ik vraag mij af of onder ons voldoende beseft wordt dat de predikant niet slechts herder is, maar ook schaaap. Er is een verhaaltje van Simon Carmiggelt waarin hij vertelt dat hij een christelijke begrafenis heeft bijgewoond. Er sprak een dominee, die zelf merkbaar onder de indruk was. Hij kon zich niet goed houden. Carmiggelt vertelde dat hij na afloop van de begrafenis dacht: wie zal hem nu troosten? Hoewel het wat badinerend verteld werd is dat een fijnzinnige vraag waar beseft achter kan zitten voor het feit dat de predikant herder en schaaap in enen is. Hij zal zelf ook getroost moeten worden. Aan dat dubbele in zijn positie ontkomt een predikant nooit helemaal. Hij mag daar ook niet uit vandaan vluchten. Hij moet b.v. als hij op de kansel staat tegelijk in de kerkbank temidden van zijn eigen gemeente onder zijn eigen gehoor zitten. Als dat

van de preek afduikt is dat niet goed, maar als hij onder eigen gehoor vandaan vlucht is dat nog erger.

Toch moet hij af en toe uit die dubbele positie weg mogen. Hij bidt met u, maar er zijn ogenblikken dat er eens iemand met hem moet bidden. Hij troost u, maar er moet op gelet worden of hij zelf ook niet eens getroost moet worden. Hij luistert, maar hij snakt er soms naar dat er eens met hetzelfde geduld naar hem wordt geluisterd. Dat beseft kan in de gemeente wel wat sterker worden, geloof ik. Al durf ik niet beweren dat het helemaal niet aanwezig is. Dat heb ik anders ervaren. Dat is het wat de collega bewoog tot de vraag, zijn dochtertje te komen dopen in zijn eigen gemeente. Hij zou het aan één kant erg graag zelf doen. Hij heeft dat ook nog nimmer beleefd al is het niet hun eerste kindje. Maar hij wil voor een uurtje dan eens ontkomen aan dat dubbele van herder en schaaap zijn. Bij het doopvont wil hij, samen met zijn vrouw en de kinderen eens helemaal schaaap mogen zijn, dat bij de kudde hoort, waarover de grote Herder der schapen hem heeft aangesteld tot onderherder.

gen afdwalen en mijmeren, als we in die heilige ruimte maar mens zijn. Dat is de Geest waarin de gemeente gelooft en bidt" (pag. 59v).

Samengevat is dit dus: het doet er niet toe of je het begrijpt, laat het maar over je heenkomen, zo werkt de Geest. Maar gaat dit nu niet lijnrecht in tegen alles wat de Schrift ons leert over het werk van de Heilige Geest? Op de Pinksterdag was het wonder van de Geest er juist op gericht, dat allen in hun eigen taal de grote daden Gods hoorden verkondigen. Heel de geschiedenis van de Pinksterdag liep uit... op een preek! En als Paulus het over tongentaal heeft, dan zegt hij: accoord, maar alléén als het uitgelegd wordt, anders doe je het maar thuis (vrij naar I Kor. 14). Steeds gaat het erom, dat we Gods woord, zijn beloften, zullen horen en begrijpen. „Het geloof is uit het horen en het horen door het woord van Christus" (Rom.

10 : 17). Niet dat het alleen om het verstand gaat, maar het is goed, dat het hart zijn vastheid vindt in genade. En daarvoor zijn we aan Gods woord gebonden. Spiritualiteit zoeken buiten het horen naar Gods woord is gevaarlijk, eenvoudig omdat ons hart bedrieglijk is.

Overigens: bij het lezen van deze charismatische woorden kwam een vreemde herinnering bij me op aan wat een ouderling me eens vertelde. Hij was te gast geweest bij een 'bevindelijke' kerk en informeerde vriendelijk of het niet een bezwaar is, dat de Statenvertaling voor ons zo moeilijk te begrijpen is. „Dat doet er niets toe", was het antwoord. „Als de Geest wil werken, doet Hij het toch wel, of wij het begrijpen of niet". Of uitersten elkaar ook kunnen raken!

min-of-meer onafhankelijkheid bevochten. De grootvorsten die na Donskoy kwamen, zetten met de tijd een gezagsapparaat op, dat in toenemende mate autocratische trekken begon te vertonen.

Naarmate het gebied toenam waarover de vorsten van Moskou onbetwist heersten, nam ook het prestige toe van de patriarch van Moskou, die formeel onderworpen was aan het Patriarchaat van Constantinopel. In die periode, de late Middeleeuwen en de 16e eeuw, dringt de gedachte op dat Moskou 'het Derde Rome' is. Dat zegt zowel iets over de regeerders in het Kremlin, de Tsaren, als over de Patriarchen van Moskou.

Eschatologisch

Een monnik, Filofei, had nogal studie gemaakt van de visioenen in het boek Daniël en zag daarin een bijzondere rol van Godswege weggelegd voor het Rijk van Moskou. Aan de hand van Daniël 2 : 27-49; 7 : 1-28 en 9 : 24-27 zag hij een eschatologische betekenis voor 'zijn eigen land en patriarchaat'. In een brief aan de Tsaar (wat op zich al 'keizer' betekent; geen neutrale titel!) schrijft hij: „De kerk van het oude Rome viel door afgoderij en ketterij (er was immers een Schisma gekomen tussen de kerk van het Westen en het Oosten, PJvK). De poorten van het tweede Rome (Byzantium/Constantinopel, PJvK) werden stukgeslagen door de strijdbijlen der ongelovige Turken. Maar de kerk van Moskou, de kerk van het derde Rome, straalt helderder dan de zon in het heelal. Gij, genadige czaar, zijt de soeverein van alle christelijke volken; gij zult regeren met ontzag voor God; vrees Hem die alle volken u heeft overgeleverd. Twee Rome's zijn gevallen, maar het derde Rome staat vast, een vierde zal er nooit meer zijn. Het christelijke koningschap zal nooit aan een ander worden geschonken" (1)

Dr. Fetter, aan wiens boek ik dit citaat ontleen, levert duidelijk commentaar hierop: „Dit is de machtsdroom, die zich telkens herhaalt, terwijl hij voortdurend een andere gedaante aanneemt. Hoe lang zal het duren al eer de Russische ziel zich daarvan geheel bevrijdt! Het is de droom van Moskou, niet van Kiëv, de droom van het Derde Rijk! het is de gevaarlijke demonische droom, die ook in andere volken machtig kan zijn. De verzoeking van de grote geest in de woestijn".

Daarbij wordt verwezen naar de inhoud van de „redevoering van de Groot-Inquisiteur", een vele pagina's lange beroemde episode in een zeer beroemd boek, *de Gebroeders Karamazow* van Dostoyevsky.

Tsaren

Niettemin, de grootvorst van Moskou ging zich Tsaar noemen; 'keizer', om zijn opvolging van de verdwenen By-

P. J. van Kampen, Eck en Wiel

Duizend jaar Kerk in Rusland

3. „Het Derde Rome"

Russische kerk, die subornost (d.i. eenheid in vrijheid) wilde zijn, werd toen het instrument van de meest waanzinnige onderdrukking. Dat wat de Russische kerk in wezen niet is; dat, wat in de 'heilige' periode van Kiëv nimmer tot uiting was gekomen, werd gedurende lange tijden de alles overheersende factor: de wil tot de macht, de nationalisering van de meest oecumenische kerk. Eeuwen lang groeide in het czarenrijk van Moskou religie en nationalisme zo volkomen samen, dat de kerk naar het Jodendom terugviel. Zij verwachtte een Messiaans koninkrijk op aarde. Een dergelijke verwachting sluit altijd onderdrukking in. Het czarenrijk werd een totalitaire staat; men kon er niets bereiken en nauwelijks ademen, tenzij men het Orthodoxe geloof beaamde. Ketteren en sectariërs werden fel vervolgd. Nimmer werd een heilig ideaal meer verraden. En toch – ondanks dit alles – leefden er in dat Rusland miljoenen mensen die, door een krachtige liturgie gedragen, dagelijks getroost en boven alledaagse lotgevallen uitgeheven werden.

Dr C. J. A. Fetter (1)

Dmitry Donskoy

In het vorige artikel ging het over de – tragische – strijd tegen invallende Tartaren en andere volkeren die uit het Oosten, uit Siberië, Rusland binnenvielen.

In diezelfde tijd was er nog een belangrijke leider in Rusland, die met meer succes dan zijn voorgangers de Tartaren bestreed; zijn naam is Dmitry Donskoy. Deze was vorst van de stad Moskou, een stad die in de strijd tegen de vijand uit het Oosten geleidelijk prominentie zou krijgen, met verregaande consequenties, naar nog zal blijken.

Op 8 september 1380 bevocht het Russische leger na zware gevechten voor de eerste keer de overwinning. Donskoy is voor gelovige als ook niet-gelovige Sowjetburger een held; in de Tweede

Wereldoorlog was er ook een brigade die naar hem genoemd was.

Dat is wel opmerkelijk, als men weet hoezeer Dmitry Donskoy bevriend was met de belangrijkste 'geestelijk leider' van die tijd, de al eerder genoemde heilige Sergius van Radonesh. Op verzoek van Donskoy gaf laatstgenoemde tenslotte zijn zegen aan de geplande aanval op de Tartaarse macht. Het geheel heeft haast wat van een oudtestamentische ziener die de vorst Gods zegen verklaart.

Moskou

Al bleef na de slag van Kulikovo, van 1380, waarbij de Tartaren verslagen werden, hun macht in Rusland nog een eeuw overeind, in de omgeving van Moskou had het 'Heilige Rusland' zich

zantijnse keizers te bevestigen. De Moskouse vorsten kozen als wapen de dubbele adelaar die altijd Byzantiums wapen was geweest. Net als in Byzantium wilde men een soort 'theocratie', maar dan wel – net als Byzantium, een eenheid van Kerk en Staat onder leiding van de vorst!

Tsaar Iwan

Hoe rampzalig zo'n situatie kon worden blijkt uit het optreden van vorst Iwan de Verschrikkelijke, Iwan de Vierde, die in 1549 werd gekroond. In dezelfde tijd als heel Siberië werd veroverd en onder bewind van Moskou geplaatst, begon de goed gestarte nieuwe vorst geleidelijk aan in denken en handelen te degenereren. „Hij begon de Schrift ... te gebruiken, om zijn waanzinnige roofzucht te stillen en zijn tegenstanders te vernietigen. Executies en folteringen werden afgewisseld door het luiden van de kerkklokken van het Kremlin en godsdienstige processies. Iwan zelf trok een monnikenhabijt aan ... en zijn intimi deden zich ook als monniken voor.” (2) Maar geestelijk(en) waren ze niet.

Het schisma van de Oudgelovigen

Hoezeer de Russische bevolking de indruk mag geven véél, érg veel, te verdragen, er zijn situaties waarin een grens wordt overschreden. Zo'n grens blijkt te worden bereikt in het optreden van een nieuwe Patriarch, Nikon, die in 1652 tot de hoogste kerkelijke positie wordt verheven.

Als de tsaar, die onder de indruk is van zijn welsprekendheid, hem de Patriarchale zetel aanbiedt, neemt Nikon dat alleen aan op voorwaarde dat hij elke verandering mag invoeren die hij nodig acht.

Aldus gebeurt. De veranderingen – verbeteringen in de kerkboeken, ietwat nieuwe liturgische benaderingen, etc. – zijn feitelijk niet zo groot, maar ze roepen een enorme reactie op.

Waar ging het om? Om een verandering in de spelling van de naam van Jezus: het zou 'Isoes' worden in plaats van 'Jisoes'. Als men een kruis sloeg, zou dat voortaan met drie vingers gebeuren in plaats van de twee vingers die tot dat moment gebruikelijk waren. Bij een kerkelijke plechtigheid zou men voortaan met de zon meelopen, in plaats van er tegenin. Het 'Halleluja' in de dienst zou twee keer worden gezongen in plaats van drie keer, zoals men gewoon was. De reactie was echter fel en onstuimig. Gezien het belang dat de orthodoxe gelovige aan de liturgie toekent, was het voor veel mensen géén onbelangrijke kwestie! Hoe moest de lofprijzing gestalte krijgen? Velen wijzen de staatskerk af als een schepping van de Antichrist. Het erop volgende 'raskol', de 'afscheiding' van de zgn. 'Oudgelovigen' (die dus op de oude manier de ritus in acht nemen) is „een tragische

geschiedenis. Een warm godsdienstig gedeelte van de bevolking, gevaren en geldelijke verliezen trotserend, scheidde zich af, omdat het vaag vermoedde, dat deze staats-kerk niet meer de kerk van Christus was. Het verzette zich in zijn onwetendheid tegen een patriarch, die, welke mate van eerzucht in hem moge hebben meegespeeld, zijn tijd kende en de kerk uit haar isolement wilde verlossen.” (3)

De Oudgelovigen, de Starovery, hadden geen eigen hiërarchie. De bisschoppen die het met Nikon oneens waren, werden gearresteerd en konden geen opvolgers wijden. „Ze hebben drie eeuwen gewacht totdat in het midden der 19e eeuw een bisschop hun zijde koos en hun door die overgang een vol sacramenteel leven bracht.” (4) Zonder wetig gewijde bisschoppen en priesters kon men immers de sacramenten niet bedienen.

(De Oudgelovigen bestaan nog. Het Schisma van 1666 – geen wonder dat de Oudgelovigen de Antichrist in het getal 666 meenden te zien! – heeft resulterend in een groot aantal, veelal kleinere groeperingen. Het is, mede door leerstellige onduidelijkheid bij zulke groepen, moeilijk geweest een goede schatting van hun aantal te maken. Rond 1900 werd bij een officiële volkstelling (waar de overheid de Starovery niet goed gezind was; de officiële Orthodoxe Kerk was immers staatskerk) een getal van bijna 2½ miljoen Oudgelovigen geteld; op goede gronden gaan sommige critici van die telling echter wel tot 25 miljoen ... (4) Dat was dus rond 1900. Hun aantal is nu ongetwijfeld veel kleiner.

Hard optreden

Wij in het Westen hebben geen idee hoe hard de (kerkelijke en wereldlijke) overheid optrad tegen de Oudgelovigen! De synode die zich met de hele kwestie bezig hield (en alleen bestond uit medestanders van Patriarch Nikon) „sprak de 'eeuwige banvloek' uit, zonder de mogelijkheid van rechtspraak of appél, over een ieder die zich nu of in de toekomst niet onderwerpen zou. Niet alleen de geestelijke bliksemschichten der hemelse machten werden tegen hen ingeroepen, doch ook het zwaard der aardse overheid.

Het uitsnijden van de 'lasterlijke tong', afhakken der handen, folteringen van personen van beide kunne, en ten laatste de brandstapel, bestraften de eigenzinnigheid der Oudgelovigen. Zonder resultaat: het weerspannige klooster Solowetsk moest belegerd worden en tijdens de inneming vonden vierhonderd monniken de dood. En toen Awwakoem onder tsaar Feodor Alexejewitsj in de vlammen omkwam, zag de wenende menigte boven het vuur diens manende hand nog met twee vingers het teken der zegening maken.

Het rijk bleef in woeling en de vervolgingen duurden voort. Onder het re-

gentschap van tsarewna Sophia werden in Peter de Grote's afwezigheid de wreedste decreten tegen de raskolniki uitgevaardigd, waaronder herhaalde bedreigingen met de brandstapel. Wanneer de rechtzinnige troepen deze ongelukkigen tot in de verste uithoeken des lands gingen zoeken zagen zij vaak bij hun nadering van verre de vlammen opstijgen uit kerk en woonhuis, waarin de Oudgelovigen zich verzameld hadden om er gezamenlijk de dood te vinden.” (5)

Dan hebben we het al over het begin van de achttiende eeuw, een periode waarin in West-Europa al de gedachte van tolerantie en ook het voorkomen van vrijdenkerij gemeengoed is geworden.

De door de overheid verbrandde leider Awwakoem, die vanaf de brandstapel nog zegende – met de door Nikon dus verboden twee vingers! – is om andere reden ook bekend gebleven. Hij is de schrijver van een haast unieke autobiografie, die hij schreef tijdens zijn verbanning in Siberië. Zijn stijl is ook door Sowjet-schrijvers zeer geprezen, een reden waarom hij ondanks alle twijfel die de overheid over het revolutionaire élan van de Oudgelovigen heeft (gehad), toch nog steeds gelezen kan worden, en wordt. (6)

1) J. C. A. Fetter, *De Russen en hun Kerk*, Arnhem 1947. pp. 57, 58.

2) Iswolsky, *Christ in Russia*. 1962, p.85.

3) Fetter, a.w. pp. 60, 61.

4) W. Kolarz, *Godsdienst in de Sowjet-Unie*. Tilburg 1961, pp. 123, 124.

5) L. H. Grondijs *Tussen twee werelden*. Amsterdam-Brussel 1949 (2e druk) pp. 184, 185.

6) Iswolsky a.w. pp. 103-105.

De redactie ontving

Dr K. Veling, Geen eigenmachtige uitlegging. Moderne hermeneutiek en de omgang met de bijbel. Kamper bijdrage XXVIII. Inaugurale rede. Kampen. 28 blz., f 8,90. Uitg. De Vuurbaak, Barneveld.

Drs J. P. de Vries e.a., Een vrije kerk/vrije staat. Publikatie van de Groen van Prinsterer Stichting. 65 blz., f 9,75. Uitg. De Vuurbaak, Barneveld.

H. Westerink, Roep Mij aan. Over de praktijk van ons bidden. Vijfde druk. 119 blz., f 17,50. Uitg. De Vuurbaak, Barneveld.

Ds R. Timmerman, Leven.....met God. Bijbels leesboek voor jongeren. Derde druk. 197 blz., f 17,50. Uitg. De Vuurbaak, Barneveld.

A. P. Wisse, Geloof 't of niet. Tweede druk. Voor Jongeren. 91 blz., f 14,50. Uitg. De Vuurbaak, Barneveld.

Coda. Tijdschrift voor pastoraat. Heretog Hendriklaan 17, 4817 JV Breda.

Zaak vrouw in het diakenambt:

Landelijke Vergadering wijst commissievoorstel af

Afgelopen zaterdag vond de derde zitting van de Landelijke Vergadering in Dronten plaats. Het belangrijkste agendapunt was de bespreking van de vraag naar het openstellen van het diakenambt voor de zusters van de gemeente. Dit keer werden er door de afgevaardigden concrete voorstellen aan de Landelijke Vergadering gedaan. Het voorstel van de commissie 'vrouw en ambt' werd met een grote meerderheid van stemmen afgewezen. Over de voorstellen van de afgevaardigden is nog niet gestemd. Het moderamen hoopt dit op 3 september te kunnen doen.

Het openingswoord van praeses J. C. Schaeffer ging over Joh. 16:5-15. Schaeffer stelde dat in dit tekstgedeelte God de Heilige Geest belooft te sturen als gids voor ons geloof, „want God gunt ons een volheid aan waarheid”. Ook bij het handelen in het dagelijkse leven worden wij geleid door de Heilige Geest. Aan de hand van twee woorden: continuïteit en vooruitgang, afhankelijkheid en mondigheid, legde ds Schaeffer de tekst verder uit en paste hem toe op de huidige situatie. Hij zei onder andere: „Wij geloven dat Gods Woord actueel is en ook over moderne zaken spreekt (...). Het behoort tot onze geestelijk volwassenheid als christelijke kerk, dat wij zelf beslissingen nemen. Het is ook onze verantwoordelijkheid om beslissingen te nemen”.

Reactie

Als eerste kreeg ds J. Bouma het woord om namens de commissie te reageren op datgene wat de vorige keer op de Landelijke Vergadering besproken is en op datgene wat aan schriftelijke kritiek binnengekomen is. „Deze keer wilde ik het accent leggen op de geschreven kritiek op het rapport, met name de kritiek van de regio Harderwijk. Wij zijn dankbaar voor de erkenning dat zusters in de gemeente kunnen functioneren. Wij betreuren het dat het veel belovende begin van het rapport niet is doorgezet. In dit stuk wordt een citaat uit een artikel van Prof. Versteeg uit 1973 gegeven. Naast Bavinck is Versteeg de kroongetuige tegen het commissierapport. Ik vind het jammer dat Harderwijk het heeft gelaten bij dit artikel en niet 'kijk op de kerk' van Versteeg uit 1985 heeft aangehaald. Daarin staat namelijk dat er uit de teksten waarschijnlijk geconcludeerd kan worden dat vrouwen in het diakenambt mogen dienen”, aldus Bouma.

Hij stelde verder dat het woord differentiatie in het commissierapport de regio Harderwijk op een zijspoor heeft gezet. „Natuurlijk duidt het „evenzo” uit vers 11 van 1 Tim. 3 een overgang aan en tevens ook een onderscheid. Het gaat in

de verzen 8-12 over diakenen en te midden van hen over vrouwelijke diakenen. In broeders zijn broeders én zusters geïmpliceerd. Wanneer Paulus de zusters wil onderscheiden van de mannen spreekt hij ze aan met 'vrouwen'. Datzelfde gebeurt in 1 Tim. 3. Hier worden de vrouwen onderscheiden van hun mannelijke collega's.”

Tenslotte over het ambt. Harderwijk oefent de volgende kritiek: „Door in te zetten met het door de kerk zelfbedachte woord 'ambt' en verderop het diacnaat naast dat van het ouderlingschap onder te brengen onder de ene noemer van het 'ambt', leidt dit rapport onze blik van de Bijbel af om die te vestigen op het veld van een zekere ambtstheologie met als het betogende dat daaraan inherent is”.

„Ds Bouma vond deze kritiek wel wat zwaar aangezet”. Inderdaad het woord ambt komt in het Nieuwe Testament niet voor. Maar het ambt is het jasje van de dienaar. Het verwijst ergens naar en het geeft een status. Maar het ambt mag nooit een statussymbool worden, want dan wordt het een blikvanger in plaats van een verwijzing naar de Zender”. Ds J. Bouma besloot zijn reactie met te zeggen dat „de regio Harderwijk de lijnen meer had moeten door trekken”.

Vraagstelling

Ds W. Smouter wilde vanuit zijn regio de vraag stellen of de Landelijke Vergadering niet bezig is met de verkeerde vraagstelling: „Er zijn in onze kerken doorwrochte studies over de zaak van de vrouw in het diakenambt verschenen. Sommige studies toonden aan dat de Schrift vrouwelijke diakenen kent, maar er zijn even zoveel studies verschenen die zeggen dat de Schrift deze niet kent. Geeft Gods Woord dan onduidelijk licht?

Het valt buitenstaanders juist op, dat deze vraag onder ons zo uitsluitend exegetisch benaderd wordt. En velen vinden dat naïef: met de Bijbel kun je alle kanten op. Maar ik ben het met commissie-voorzitter Bouma eens dat

de exegetische aanpak van het rapport juist sterk is.

Is Gods Woord dan onduidelijk of zelfs tweeslachtig? Op onze regionale vergadering hebben wij ons opeens afgevraagd: zit de fout niet bij ons? Stellen we de Bijbel misschien de verkeerde vraag en komt er daarom geen antwoord? Want als je een exegetisch antwoord forceert bega je waarschijnlijk een ongeluk. Daarom: willen wij als kerken geen grote brokken maken, dan zullen we onze vragen moeten aanpassen. Dan moeten we vragen: Hoe wil Christus mensen, broeders en zusters, in de gemeente gebruiken? Als we die vraag stellen, dan is er wel degelijk een antwoord te vinden in Gods Woord. Namelijk dat de Here altijd zoekende is naar arbeiders in Zijn wijngaard. We krijgen uit Gods Woord twee markatiepunten: volgens het getuigenis van de Schrift is het opzicht, de vermaning en het onderwijs een taak, die voor (sommige!) mannen gereserveerd is. En anderzijds dat vrouwen niet alleen delen in het heil, maar bovendien een geordende plaats in de gemeente innemen. Iedere gemeente moet hier in verantwoordelijkheid tegenover de Here invulling aan geven. Daarom is het bij de onder ons gangbare invulling van het diakenambt (waarbij de diakenen medeleiding geven aan de gemeente) niet juist om zusters hiertoe te roepen. Anderzijds zullen we gemeenten die ook de bijbelse lijnen willen respecteren, maar dit anders invullen door dienende zusters de naam diaken te geven, volledig moeten aanvaarden, aldus Smouter.

Br. M. A. van Helden deed een oproep aan de LV om terug te gaan naar het begin, naar de vraag van Amsterdam-Centrum: „Is het een zaak van christelijke vrijheid om het diakenambt open te stellen voor de zusters der gemeente?” Op die vraag was volgens Van Helden eigenlijk geen antwoord gegeven.

Hermeneutiek

Ds E. Postma (Eindhoven) stelde dat de hele zaak van de vrouw in het diakenambt hermeneutisch is. „Hoe lezen wij de Bijbel? Nemen we die nog helemaal letterlijk? Is het een kwestie van vrijzinnigheid als de vrouwen niet meer 'stille' zijn? Nee. Er is een verklaarbare angst, maar dat mag niet al bij voorbaat een excuus zijn om ons van alle argumenten af te maken.

Ds Postma ging ook in op wat ds Van Keulen op de vorige vergadering heeft gezegd over heilshistorisch evolutionisme: „We moeten ons bij het heil niet beperken tot het winnen van zielen, wedergeboorte en geloof. Het gaat bij heil niet alleen om de ziel, maar om de wedergeboorte van de totale mens. De Geest komt de mens herstellen als beeld van God, als representant. Het heil is geen zielige aangelegenheid, maar het is aarde-breed. Zoals Kuyper al zei: „Er is geen plekje waar God niet van zegt: „het is mijn”. Denk aan het

gebed van Christus voor de kerk: „Ik bid niet dat U ze uit de wereld wegneemt”. Er zit een ontwikkeling in het heil. Juist christenen mogen hopen op een goede afloop, wetend dat hun arbeid niet vergeefs is in de Here. Het-in-Christus zijn is overheersend.

Zondag 12 zegt dat u gezalfd bent met de Heilige Geest. U bent met Christus priester, profeet en koning. En zijn de christinnen dan niet meegezalfd?”. Ds E. Postma besloot zijn uiteenzetting door te zeggen: „Wij moeten ons ten opzichte van elkaar loyaal en royaal opstellen. Laten we op een christelijke manier met elkaar omgaan”.

Ds R. Brands vertelde de Landelijke Vergadering dat in tegenstelling tot wat in de vorige vergadering gezegd was, er wel degelijk op de regio in het zuiden inhoudelijk op het stuk van Eindhoven is ingegaan.

Ds G. van Keulen zei dat de bedoeling van het rapport van Harderwijk was om een dam op te werpen tegen de deur die het commissierapport heeft opgezet naar het optreden van de vrouw in het diakenambt. Over de zaak van de christelijke vrijheid zei ds G. van Keulen: „Is het zo dat als je niet over de vrouw in het diakenambt een overeenkomst kunt bereiken, je het dan aan de christelijke vrijheid van de kerken moet overlaten? Eeuwenlang heeft de christelijke kerk in confesso gehad dat vrouwen niet in het diakenambt konden treden. Is het de vrijheid van de kerk om vandaag vrouwen in het ambt van diaken aan te stellen? Ik geloof dat de Schrift ons daar niet in voorgaat”. Over de opmerkingen van ds E. Postma zei ds G. van Keulen: „Er is inderdaad sprake van een doorwerking van het heil. Maar Eindhoven heeft zich meer georiënteerd op Genesis 1 dan op Genesis 2. Het onderwijs van de apostelen moet voor ons nog steeds normatief zijn. Wij moeten ons niet laten leiden door de maatschappij, maar door de gegevens uit de Schrift”.

Voorstellen

Bij het inventariseren van de, op de moderamentafel neergelegde voorstellen, kreeg iedere regio de kans zijn voorstel toe te lichten. Bij de opiniepeiling bleek dat drie voorstellen veel bijval kregen. Dat waren de voorstellen van de regio Kampen, ds W. Smouter (en zijn regio met ondersteuning van het zuiden) en de regio Noord-Nederland.

De regio Kampen wil een nieuwe commissie benoemen, die een eindrapport moet maken, dat niet persé al op de volgende Landelijke Vergadering beschikbaar hoeft te zijn. Deze beslissing zou dan meegedeeld moeten worden aan de Nederlands Gereformeerde Kerken van Amsterdam-Centrum en Eindhoven.

Het voorstel van ds W. Smouter gaat over de punten die eerder in dit verslag genoemd zijn.

De regio Noord-Nederland spreekt uit dat het een zaak van christelijke vrijheid

der plaatselijke gemeenten is al dan niet over te gaan tot het openstellen van het diakenambt voor zusters der gemeente, zonder dat dit een oorzaak zal zijn van een breuk of verwijdering tussen gemeenten, die één zijn in geloof en belijden.

De regio Harderwijk heeft gevraagd of haar voorstel ook nog in stemming kan worden gebracht. Dit voorstel stelt dat er in de Heilige Schrift geen gronden zijn die kunnen leiden tot het openstellen van het diakenambt voor de zusters der gemeente.

Het moderamen heeft besloten dat het voorstel van ds W. Smouter beter gereedgeerd moet worden. Dit voorstel zal de volgende zitting aan de afgevaardigden uitgedaald worden en dan kan er over de belangrijkste voorstellen op zaterdag 3 september gestemd worden, zodat dan een besluit kan vallen.

De regio Harderwijk besloot na dit gehoord te hebben haar voorstel voorlopig terug te trekken en te wachten op het anders geformuleerde voorstel van ds W. Smouter.

Bij de ingekomen stukken was een brief van ds J. P. Galbraith, voorzitter van het Interim Comité van de GOS, waarin hij schreef respect te hebben voor het standpunt van de Nederlands Gereformeerde Kerken. Hij was blij dat onze kerken zo'n stevig standpunt hebben ingenomen.

De volgende bijeenkomst van de Landelijke Vergadering is D.V. op 18 juni. Dan zal er gesproken worden over de contacten en samensprekingen met andere kerken in binnen- en buitenland. Met het zingen van Ps. 92: 1 en 2 werd de lange, maar in goede harmonie gehouden vergadering besloten.

Kerknieuws

Preekconsent br. P. J. van Kampen

De regio Dordrecht/Gorinchem heeft in zijn vergadering van 19 mei j.l. het door de regio Utrecht verleende preekconsent aan drs P. J. van Kampen te Eck en Wiel, met één jaar verlengd tot 30 juni 1989.

Ned. Geref. Kerk van Rotterdam/Overschie

De kerkeraad heeft een beroep uitgebracht op ds G. de Lange, predikant van de kerk van Oegstgeest.

Ned. Geref. Kerk van Eindhoven

De bevestiging van drs A. van der Dussen, welke aanvankelijk zou plaatsvinden op 11 september a.s. is verzet naar 18 september.

De intrede zal geschieden op diezelfde dag in een gecombineerde dienst met de plaatselijke Chr. Geref. Kerk.

Ned. Geref. Kerk van Zoetermeer

De kerkeraad heeft een beroep uitgebracht op ds W. Borgdorff, predikant van de kerk van Doorn.

KOLOFON

Redactie

Drs H. Algra
T. Hoekstra
Drs H. de Jong
Drs P. J. van Kampen
Mr. dr. J. Meulink
D. W. L. Milo
Ds K. Muller
Ds E. R. Postma
M. J. F. van der Wal

Adres van de redactie:

Ds K. Muller, Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen. Tel. 05130-20476.

Kerknieuws/Uit breder kring:

M. J. F. van der Wal, Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist. Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie:

Postbus 84, 3956 ZS Leersum. Tel.
03434-54288. Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging:

Aanmelding door overschrijving van min.
f25,-contributie.

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

(bij vooruitbetaling)
f52,- per jaar of f28,- per half jaar. Voor
studenten f42,- per jaar. Buitenland f74,-
per jaar of f99,- per luchtpost.

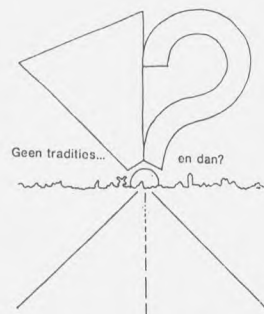
Advertentieprijs:

50 ct. per mm. Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”, Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist. Tel. 03404-22452. Post-
bus 244, 3700 AE Zeist.

Vrouwen- contactdag 1988



De vrouwencontactdag van de Nederlands Gereformeerde Kerken wordt dit jaar gehouden Deo Volente op woensdag 14 september, in de Immanuelkerk, Stationsstraat 135 te Ermelo. Aanvang 10.30 uur.

Ds W. Smouter, te Rijswijk, zal spreken over het thema: „Geen tradities... en dan?”.

Het onderwerp is gekozen naar aanleiding van genoemde onderwerpen op de enquêteformulieren van voorgaande jaren en van de onder ons aanwezige vragen ten aanzien van de inrichting van ons leven naar bijbelse normen. Gelukkig is de kwestie van het ene fundament onder ons duidelijk. Maar een fundament nodigt wel uit om erop te bouwen. Geen tradities die

„uitgaan boven hetgeen geschreven staat“, maar wel een huis om in te wonen, voor jong en oud!

Wij willen deze dag graag houden tot eer van en in dankbaarheid aan God en tot opbouw en versteviging van onze band aan God en aan elkaar. Ook de andere medewerkers aan het programma willen hier graag aan bijdragen!
Het belooft een goede dag te worden!!

De plaats Ermelo is gekozen in het kader van een experiment van 3 jaar waardoor vrouwen uit minder gunstig gelegen gemeenten, de mogelijkheid krijgen in het mooie, centraal gelegen, Ermelo, deze dag te organiseren. De vrouwencontactdag mag zich verheugen in een stijgend aantal bezoekers: 1985-400, 1986-650, 1987-800. De Immanuelkerk is hierop berekend! Er zijn 900 zitplaatsen. Er zijn zalen boven en beneden. In de kerkzaal is, beneden, ringleiding aanwezig. Er is toiletaccommodatie voldoende: boven 3, beneden 6; terwijl er bovendien gebruik gemaakt mag worden van de toiletaccommodatie van hotel restaurant „De Gelderblom“, Stationsstraat 143. De lunch zal op 4 plaatsen uitgedeeld worden, terwijl er gelegenheid is om deze in de zalenaccommodatie, boven (200), beneden en in de kerkzaal, te nuttigen.

De entreeprijs, programmaboekje plus lunchbon is, f12,50.

In verband met de noodzakelijke voorbereidingen vragen wij u het aantal bezoekers uit uw gemeente voor 1 september aan ons op te geven.

Tot ziens op woensdag 14 september in de Immanuelkerk in Ermelo, alwaar u vanaf half tien 's morgens van harte welkom bent!

(Koffie en cake staan klaar!)

Met vriendelijke groeten, de voorbereidingscommissie uit Emmeloord:

W. A. Harwig-Drost, Vrijheidsplaat 56, 8303 KE Emmeloord, tel. 05270-13833.
C. J. van Langevelde-Catsman, Zwartezeestraat 28, 8303 EW Emmeloord, tel. 05270-13111.

Ned. Geref. Kerk van Groningen „Tehuisgemeente“

De kerkeraad heeft een beroep uitgebracht op drs D. A. Westerkamp, wonende te Rijswijk (Gld.). Drs Westerkamp heeft het op hem uitgebrachte beroep als predikant in bijzondere dienst aanvaard. Drs Westerkamp hoopt medio juni te vertrekken naar Rwanda, om aldaar te gaan werken als docent aan de opleiding voor predikanten aan de Theologische School te Butare.

De bevestiging van drs Westerkamp zal plaatsvinden op zondag 12 juni in „Het Tehuis“, Lutkenieuwstraat 13 te Groningen. In de morgensamenkomst hoopt voor te gaan ds H. de Jong van Amsterdam-C. De aanvangstijd van deze dienst is 10.30 uur!

In de middagsamenkomst zal drs Westerkamp zijn intrede doen in de gemeente van Groningen. De aanvangstijd van deze dienst is 16.30 uur!

Belangstellenden zijn van harte welkom.

Uit breder kring

Theologische Hogeschool

Het college van hoogleraren van de Theologische Hogeschool der Christelijke Gereformeerde Kerken te Apeldoorn stelt hen die met ingang van de nieuwe cursus aan de Theologische Hogeschool willen gaan studeren, in de gelegenheid zich naar artikel 16 van het reglement te laten inschrijven als student. Daarvoor is vereist (behalve 2 pasfoto's) een einddiploma van het V.W.O. of een bewijs van een reeds afgelegd examen aan een erkende theologische faculteit. Bovendien wordt een verklaring van instemming met de gereformeerde belijdenis gevraagd. De inschrijving zal D.V. plaats hebben op vrijdagmorgen 24 juni a.s. om 9.30 uur in het gebouw van de Theologische Hogeschool, Wilhelminapark 4 te Apeldoorn. Het wordt op prijs gesteld wanneer u zich voor 20 juni telefonisch (055-213156) opgeeft.

Namens het college van hoogleraren, dr W. H. Velema, secr.

Theologische Hogeschool

Degenen die voornemens zijn de doctoraal studie aan de Theologische Hogeschool te Apeldoorn te volgen in de cursus 1988-1989, dienen zich voor 1 september 1988 op te geven bij de secretaris van het college van hoogleraren, p/a Wilhelminapark 4, 7316 BT Apeldoorn.

Namens het college van hoogleraren, dr W. H. Velema, secr.

PAS VERSCHENEN

„Lees dit boek“ W. G. Rietkerk in Opbouw

ALS HET WATER BITTER IS

evangelisch denken en de milieucrisis

door

Evert van der Poll en Janna Stapert
176 pag., paperback, f 19,90

De eerste evangelische bijdrage aan het **conciliair proces**. Het boek bevat veel feitenmateriaal en is een indringende cultuuranalyse. Verkrijgbaar in de boekhandel of bij de uitgever door overmaking op giro 57.02.031 t.n.v. uitgeverij MERWEBOK, Postbus 217, 3360 AE Sliedrecht, tel. 01840-10224.

● Plaats uw familieberichten in dit blad

BIJ GEBOORTE- EN HUWELIJKSKAARTEN
ONTVANGT U EEN AARDIGE ATTENTIE.



drukkers sinds 1901

Drukkerij „Steenbergen“

Nooitgedacht 3 - 3701 AL Zeist - Tel. 03404-22452
Gevestigd sinds 1901

Boeken, Periodieken en
Handelsdrukkerij

STICHTING VOOR JEUGDZORG EN MAATSCHAPPELIJK WERK

De stichting organiseert een

open ambtsdragerskursus te Rotterdam

waarop ieder die belangstelling heeft kan inschrijven. De data zijn

- drie maandagavonden in september (5, 12 en 26) en
- een zaterdag op 17 september.

Aan deze cursus kan worden deelgenomen door minimaal 12 en maximaal 16 deelnemers.

Ook in het seizoen '88/'89 organiseert de stichting weer op verzoek toerustingskursussen voor groepen ambtsdragers en ouders. De kursussen beogen vooral praktische ondersteuning te bieden.

Bij de **ambtsdragerskursus** wordt ondermeer aandacht besteed aan:

- gesprekstechniek en het oefenen van gespreksvoering;
- het uitwisselen van ervaringen;
- het optreden als ambtsdrager en het omgaan met probleemsituaties.

De **ouderkursus** is vooral bedoeld om ouders vaardigheden aan te reiken om zo adequaat mogelijk met hun kinderen om te gaan in verschillende opvoedingssituaties door:

- ouders meer zicht te geven op hun eigen houding ten aanzien van hun kinderen en de wijze waarop zij de relatie met hun kind kunnen opbouwen en open houden;
- ouders kennis aan te bieden om naar hun kind te leren kijken en luisteren.

Alle kursussen bestaan uit 5 dagdelen, dat wil zeggen 3 avonden en een zaterdag. De kosten bedragen per cursus f 60,- per deelnemer of per ouderpaar.

Voor meer informatie en voor aanmeldingen kunt u contact opnemen met H. J. Liefhebber, tel.: 071-218188 ('s-avonds).